

Overweging Allerzielen 2014

Dominicuskerk, Oog in Al, Utrecht

Jesaja 25,6a+7-9; Psalm 23; Openbaring 21,1+3a+4+5a;
Lucas 23,44-46+50+53+24,1-6a.

1.

Toen het gebeurde was ik niet thuis, maar ik heb de beelden van de aankomst in Nederland van de lichamen van de slachtoffers van de MH 17, het vliegtuig dat in juli boven Oekraïne neerstortte onder nog altijd niet opgehelderde omstandigheden, ik heb de beelden van het in ons land verwelkomen van lichamen van slachtoffers van de MH 17 achteraf uitvoerig bekeken. Met groepjes studenten hebben we geprobeerd te begrijpen wat hier plaatsvond. Hier werden mensen thuisgehaald, was onze conclusie, Nederland haalde zijn verloren kinderen thuis. Nederland was opgelucht zoals een moeder opgelucht is als haar kinderen weer thuiskomen – het liefst natuurlijk veilig thuis, maar als dat dan niet mogelijk is, dan toch in ieder geval dichtbij.

‘Niet het snijden doet zo’n pijn, maar het afgesneden zijn’ is een zin uit een gedicht van Vasalis die regelmatig in rouwadvertenties wordt gebruikt. Het moeilijkst te verteren wanneer dierbaren sterven lijkt inderdaad niet het feit dat ze weggaan – we waren immers wel eens vaker korter of langer van ze gescheiden, en soms is het leven figuurlijk of letterlijk zo pijnlijk geworden dat we met recht opgelucht kunnen zijn dat ze eruit konden vertrekken. Het moeilijkste is niet dat mensen weggaan, het moeilijkste is het besef – het nooit echt te accepteren besef – dat ze niet meer terugkomen. Lang na het verlies van een dierbare spitsen nabestaanden nog de oren, even gelovend dat zij aan de deur staat, denkend dat hij het is die de trap opkomt. Heel lang kun je nog in een flits geloven dat je een gestorvene op straat ziet lopen, of hoort praten in de trein, of in een café. In deze zin helpen herinneringen niet, helpt gedenken niet, helpt het noemen van de naam van een geliefde dode niet. Het pijnlijke is immers dat je het met de herinneringen zult moeten doen, dat je op gedenken bent aangewezen, dat je achterblijft met een naam en met foto’s. Daarom blijven sommigen van ons het graf bezoeken, praten anderen – of dezelfde – in huis of in het bos wandelend met een gestorven geliefde: ze weigeren te geloven dat er niet meer samen met hem of haar geleefde kan worden en geschiedenis kan worden gemaakt.

2.

Wij vertellen elkaar en onszelf dat de neiging om in gesprek te blijven, de taaie hoop dat op enig moment onze geliefden toch weer voor de deur zullen staan, het verlangen om de afgebroken relatie weer op te kunnen nemen: wij vertellen elkaar en onszelf dat dit ‘natuurlijk’ een illusie zijn. Wij hebben het leren zien als een wensdroom. Wat we erin serieus moeten nemen, zo wordt ons door de velen die het goed met ons menen geraden, is de pijn waarvan dit verlangen spreekt en de diepe wond die deze pijn veroorzaakt. Maar je moet je niet teveel vastklampen aan je verlangen, zo leert de *common sense*, want dan heelt de wond nooit en kun je niet verder met je leven. Maar is het niet meer in overeenstemming met wat we meemaken als we iemand verliezen, om toe te geven dat de wond wel kan dichttrekken, maar dat je nooit meer zonder deze nu dan dichtgetrokken wond zult zijn? Voortaan ontbreekt er iets. Herinneringen nemen niet de plaats niet in die degene die je je herinnert vroeger in je leven had. Herinneringen houden veeleer die plaats open. Er kan opnieuw van alles komen in je bestaan, ook van alles wat heel goed is en je leven kan ook na het verlies van een dierbare een heel goed leven worden. Niets kan echter ooit de levende nabijheid van deze gestorven geliefde vervangen. Zijn of haar plaats blijft leeg, wacht er altijd op te worden gevuld.

Het idee dat dood gewoon dood is, dat het geen zin heeft je tegen deze feitelijkheid te verzetten en je je maar beter kan troosten met de herinneringen: deze gedachten vormen volgens de profeet Jesaja de sluier die ooit verscheurd zal worden, de doek die de realiteit uit het zicht onttrekt, de illusie die zal worden weggenomen; het is de scheiding die volgens het

evangelie van Lucas is weggenomen als de het voorhangsel van de tempel middendoor scheurt. Niet de dood verslaat uiteindelijk ons verlangen naar een herstel van het leven, niet de tranen om de pijn van het leven wassen de hoop weg op een God die trouw blijft aan het leven dat Hij zelf heeft geschapen en waarvan Hij beloofd heeft dat het 'zeer goed' zou zijn. De God van het leven, de God op wiens trouw wij hopen als we ons maar niet blijken te kunnen neerleggen bij het definitieve vertrek van onze geliefden, deze God zal onze tranen drogen en alles wat voorgoed ten onder leek te zijn gegaan in ere herstellen. Wie niet kan ophouden te verlangen naar het herstel van de gemeenschap met haar of zijn gestorven geliefde, die ziet uit naar God die haar of hem opnieuw met de geliefde zal verenigen en omgekeerd: zowel de profeet als de psalmist gebruikt daar het beeld voor van een feestelijke maaltijd. We zullen ooit weer eten met degene die we nu, en vaak ook vooral tijdens het eten – bij het dagelijkse ontbijt of het jaarlijkse diner bij gelegenheid van een verjaardag – zo hartstochtelijk kunnen missen. Want hun leven, hun ziel, hun naam, wat zij zijn: het ligt in de handen van de levende God. Waar zou het veiliger kunnen zijn dan daar?!

3.

U weet waarschijnlijk dat Allerzielen sinds enkele jaren tot ons cultureel erfgoed behoort. Dat kan ons het gevoel geven dat we er een onuitvoerbaar opdracht bij hebben gekregen. We zouden kunnen denken dat we niet alleen onze doden in waardigheid moeten begraven of cremen, één van de werken van barmhartigheid, maar er ook nog verantwoordelijk voor zijn de herinnering aan hen levend te houden. Maar we zullen dingen van ze vergeten, zijn al dingen van ze vergeten: woorden, gebaren, een oogopslag, het gevoel van hun nabijheid. En we zullen uiteindelijk zelf dood gaan, evenals de anderen die zich hen herinneren. Daarom is het goed om juist op Allerzielen te horen dat het niet de vrouwen die Jezus' graf gaan zijn, die de herinnering aan hem levend houden. God bewaarde zijn leven in haar handen en deed hem uit de doden opstaan, omdat Zij de God van levenden is en niet van doden en heeft hem een naam gegeven die boven alle namen is. God vangt in zijn handen ook de inspanningen op van de vrouwen om met hun geliefde Jezus in verbinding te blijven en vervult op mateloze wijze hun verlangen naar zijn nabijheid.

Wat de stationsposters en media ook verkondigen: Allerzielen is *geen* 'Ode aan de doden'. In Jezus wordt de dood de geboorteplaats van nieuw leven en daarom kunnen we onze zorgen om de herinnering aan en de eer van onze geliefden loslaten. Wat zij waren wordt bewaard en wat hun bestemming is, zal in Gods licht worden voldragen en onthuld. Dit laatste is de diepste betekenis van wat de traditie vanouds 'Vagevuur' of de 'Louteringsberg' noemt: ook in de dood is God nog zorgzaam bezig haar mensen in haar licht tot hun bestemming te brengen en te transformeren in spiegels van haar liefde en goedheid. Niet onze herinnering houdt hen levend, onze taaie verlangen naar contact met hen is er een teken van dat zij niet aan de dood zijn overgelaten.

4.

Wij mensen zijn beelden van God. Beperkte, onvolmaakte, gebroken beelden, maar niettemin echte beelden van God. Dat wij onze geliefde doden maar niet kunnen loslaten is een afspiegeling van de trouw van God wiens Naam is 'Ik zal er zijn' en die nooit varen laat het werk van zijn handen. Deze Naam blijft. In onze herinnering kunnen we op zijn best onze geliefden fixeren, ze vastleggen in wie ze waren en wat ze gelukt is van zichzelf te realiseren. Ons verlangen om ze terug te zien, niet zonder meer zoals ze waren maar zoals ze op hun beste momenten deden vermoeden dat ze bedoeld waren te zijn, is in gelovig perspectief een teken dat God bezig is in de Gezalfde Jezus ook onze doden tot het volle leven te roepen. Zoals Zij ons tot het volle leven roept. Langs deze weg maakt Zij alle dingen nieuw: ons, maar ook hen. Hen, maar ook ons.

Erik Borgman